

Frans van der Eem - Memento mori

Zodra ik de woonkamer binnenstap, zie ik de foto. Hij hangt aan de muur tegenover de leunstoel waarin mijn vader zit als hij leest of als hij zomaar wat wil mijmeren. Jarenlang hing er een foto van het Zwitserse bergdorp waar onze familie elke zomer op wandelvakantie ging, maar dit is iets heel anders. Ik blijf staan en neem het beeld in mij op.

‘Vertel me wat je ziet,’ bast mijn vader achter mij. Zevenentachtig is hij en broos van lichaam, maar zijn stem heeft nog niets aan kracht ingeboet. Net als zijn geest.

‘Eh, een straatbeeld. Winkels. “Nieuw Parys”, een modezaak? Verderop in de straat een hotel. Linksachter een kerk. Wacht even, “Boek- en Kunsthandel Veenendaal”, lees ik dat goed? Dit is Amersfoort. De Langestraat.’

‘Correct. Welk jaar? Je mag er vijf jaar naast zitten.’

Ik glimlach. Wie vroeger het tentamen Nederlandse Kunstgeschiedenis aflegde bij mijn vader, was eerst blij als hij ze zo’n marge gaf, om er vervolgens achter te komen dat vijf jaar niks was. Ik concentreer me weer op de foto. Linksvoor rijdt een kar met tonnen het beeld binnen. Fietsers. Een man en een vrouw staan voor de deur van “Nieuw Parys”. Achterin rijdt een auto, hoog op onmogelijk smalle banden.

‘Die auto. Een soort vrachtwagentje. Om een winkel te bevoorraden, neem ik aan. Maar ook een kar met tonnen. Schoon drinkwater? Bier? Ik gok op net vóór de grote oorlog. De eerste, welteverstaan.’ Mijn vader gnuift. Hij is in zijn stoel gaan zitten en gebaart naar de bank. ‘Op het randje, maar het wordt toch een hertentamen, ben ik bang. Deze foto komt uit een documentairefilm uit 1920. Gemaakt door een van je voorgangers.’

Ik ga zitten. ‘Hoe kom je eraan?’

‘Och, ergens online gevonden.’

Ik vraag niet door. Mijn vader is waarschijnlijk de oudste illegale downloader van Nederland. In ieder geval van Het Eemland.

‘Het is een mooie foto, maar waarom hangt hij hier?’

‘Die man en die vrouw daar, voor de winkel van “Nieuw Parys”.’

‘Ja?’

Hij wijst naar de muur boven zijn dressoir, waar een groot delfts blauw bord hangt. ‘Dat hoorde bij hun uitzet. “Nieuw Parys” was geen modezaak, zoals jij dacht, maar een winkel in huishoudelijke artikelen.’

Ik slaak een zucht. ‘Je bedoelt toch niet ...?’

‘Jawel, dat bedoel ik. Die man en die vrouw, dat stel, dat zijn mijn ouders. Jouw opa en oma.’

Mijn grootouders aan vaderskant zijn getrouwd in 1921, op het toenmalige stadhuis van Hamersveld, nu Leusden. Ze gingen wonen aan de Arnhemseweg, achter de veevoederhandel van mijn overgrootvader. Mijn vader werd geboren in 1933, als zesde kind. Na hem kwamen nog drie kinderen. Mijn grootvader werd in 1943 geëxecuteerd in Kamp Amersfoort. Toen mijn oma aan de poort van het kamp zijn persoonlijke bezittingen kwam ophalen, had ze al haar negen kinderen meegenomen.

‘Ik was gisteren nog bij je opa,’ zegt mijn vader, nadat hij voor ons allebei een dubbele kruidenbitter heeft ingeschonken. ‘Proost.’

‘Op opa. Marieke en ik hebben er onlangs nog bloemen gelegd.’

Marieke is mijn zus. Wij gaan enkele keren per jaar naar het graf van onze grootvader op “Rusthof” aan de Dodeweg. Mijn vader komt er bijna elke week. ‘Ik moet er nu namens alle kinderen langs,’ zegt hij vaak. Zijn broers en zussen zijn allemaal overleden.

‘Ik zag ze. Lief van jullie,’ zegt mijn vader. Hij schenkt de glazen opnieuw vol. ‘Heb je al een nieuw project?’

‘Ik zoek nog naar een mooi onderwerp. Het liefst een waarin het leven van een kunstenaar centraal staan. En nu je het over opa hebt, moet ik aan Kamp Amersfoort denken. En dus aan Armando.’

Ik ben schrijver en documentairemaker. Ik portretteer. Niet alleen mensen, maar alles wat een ziel heeft: landschappen, steden, kunstwerken.

‘Zijn schilderijen en zijn beelden zijn fantastisch, maar ik heb nooit gesnapt dat hij in Berlijn ging wonen. En notabene ging werken in het voormalige atelier van een nazi.’

Een allang doodgebloede discussie, dus ik zeg niets.

‘Wist je dat je oma en hij samen iets hadden?’

Van schrik mors ik een flinke scheut kruidenbitter. Mijn vader reikt me een zakdoek aan. ‘Hij is schoon, hóór.’

Ik dep mijn kleren. ‘Oma? Met Armando? Je neemt me in de maling.’

‘Ik zou niet durven. En je oma durfde het trouwens ook niet, vertelde Armando me tijdens de opening van zijn tentoonstelling in Oud-Amelisweerd. Ze vond hem toch te imposant, zei hij. Fysiek te aanwezig.’

We moeten allebei lachen.

‘Wanneer was dat?’

‘Ergens midden jaren vijftig. Ik was net het huis uit en studeerde in Amsterdam. Maar je oma heeft het er zelf nooit over gehad.’

‘Oma had het nooit over het verleden. Jij hebt me ooit verteld dat zij aan de poort van Kamp Amersfoort tegen jullie, de kinderen, zei: “Jullie vader is dood. Wij moeten verder.” Schokkend. Vind ik nog steeds. Ook dat ze alle foto’s van hem diep wegstopte in een doos op zolder.’

Mijn vader pakt de natte zakdoek uit mijn hand en gooit hem in de leesmand naast zijn stoel. Hij schenkt nog een keer bij en heft andermaal zijn glas.

‘Zo hield zij zich staande, zoals zovelen in die tijd. Proost alweer.’

‘Santé. Op oma en die dekselse Armando. En nogmaals op opa, natuurlijk. En op hoe het allemaal begon.’

We heffen onze glazen naar de foto waarop mijn opa en oma voor de winkel staan waar zij hun uitzet kochten.

‘Weet je, pa,’ zeg ik, ‘Armando is eigenlijk niet zo’n bijster origineel onderwerp. En tenslotte heeft oma hem aan de kant gezet.’

‘Nou, dat is nu ook weer zo ...’

Hij maakt zijn zin bewust niet af. Pretlichtjes glimmen achter zijn brillenglazen.

‘Ik denk dat ik maar weer eens op de fiets stap,’ zeg ik. ‘Red jij het hier?’

Mijn vader gebaart eerst naar de foto en dan naar de fles kruidenbitter.

‘Ik ga lekker zitten mijmeren over hoe het allemaal begonnen is. Tot ziens, jongen.’

‘Tot ziens, pa. Ik kom er zelf wel uit.’